

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ**

**«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»  
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының  
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ  
XIX Международной научной конференции  
студентов и молодых ученых  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS  
of the XIX International Scientific Conference  
for students and young scholars  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024  
Астана**

**УДК 001**

**ББК 72**

**G99**

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

**ISBN 978-601-7697-07-5**

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

**УДК 001**

**ББК 72**

**G99**

**ISBN 978-601-7697-07-5**

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия  
ұлттық университеті, 2024**

ақыл–ойын дамыту білім беру ұйымдарының материалдық-техникалық базасының бүгінгі күннің талаптарына сай болғанда және педагог мамандардың әлеуетіне, біліктілік деңгейіне де қатысты болмақ.

#### **Пайдаланылған әдебиеттер**

1. ҚР Президентінің Ұлттық құрылтайдың үшінші отырысы –Атырау, 2024
2. Екі мыңжылдық дала жыры / Бас редактор Ә. Нысанбаев. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 2000. – 752 бет
3. А.Бадел/ Қазақ этнопедагогикасы - бала дүниетанымын калыптастыру негізі. Әдістемелік құрал.Астана: Зерде, 2009. – 202б.
4. Құндылықтардың төресі.// Қазақ әдебиеті, №8, 2011
5. Жалпыадамдық және ұлттық құндылықтар мен педагогтердің жаңашыл тәсілдері негізінде тәрбие жүйесін жаңарту жолдары. Әдістемелік құрал. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013
6. Худайбергенов Н. Қазіргі ғылымдағы жалпыадамдық құндылықтар жайлы түсінік //2017

ӘОЖ 37.031.2

### **ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МОТИВАЦИЯСЫН ДАМУЫ**

**Қойшыбай Алтыннұр Танатқызы**

[dk\\_edu@mail.ru](mailto:dk_edu@mail.ru)

«Педагогика және психология» мамандығының магистранты, Л.Н. Гумилев атындағы  
ЕҰУ Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекші – п.ғ.д., профессор Шалғынбаева Қ.Қ.

Қазіргі заман балалары оқуға баруды, үйде болуды заманауи ғылыми тілмен айтқанда «квест» көреді. Кешкісін үй тапсырмасын шамасынша оқып, ертеңгісін сабақтағы жалпыға ортақ он баллдық бағалау шкаласымен бірнеше критериге (топтағы жалпы сыныптастарының деңгейінде жауап беру сапасы, лездік жауап бере алуы, тәртібіне қарай бағалануы және басқа да себептер) сай бағаланады. Төмен баға алып үйіне көңіл-күйі түсіп барса, ертеңінде сыныптастарының алдында көрінгісі келмейтіндей деңгейде салы суға кетеді. Кешкісін жұмыстан шаршап келген ата-ана төмен баға алған баласына барлық ашуын шығарып, бітпейтін өмір шырмауының тұйықталу нүктесі айналып келіп сол балаға соққы берумен болады.

«Бала – ата-ана – мектеп» үштігіндегі осы «тұйық шырмауды» тарқату ғылыми жұмысымызға негіз болды. Мәселені әлеуметтік, отбасылық, жеке тұлғалық тұрғыда жіктеп, әр тарапқа екі жыл көлемінде жеке педагогикалық-психологиялық зерттеу жұмысы жасалды.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында мемлекеттік саясат негізінде ең алғашқы рет «Әр баланың қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы, жеке адамның дарындылығын дамыту» сияқты өзекті мәселелер енгізіп отырғаны белгілі. Өйткені ғылым мен техниканы, өндірісті қазіргідей әлемдік деңгейде дамыту үшін елімізге шығармашылықпен жұмыс жасайтын білімді, жоғары дайындығы бар білікті мамандар қажет. Ал ондай мамандар дарынды балалардың арасынан шығады [1].

«Тегінде адам баласы адам баласынан ақыл, білім, ар, мінез деген қасиеттерімен озады» - деген ұлы Абайдың сөзі қазіргі уақытта да өз мәнін жоғалтқан жоқ. Озық ойлы білімдар адамдар заманның дамуына өз үлесін қосады. Қазіргі таңда ғылым мен тәжірибеде дарындылық туралы екі түрлі көзқарас бар [2, 3].

Тиімді оқыту тек оқыту үдерісіндегі жұмыстың әдістері мен формаларына ғана емес, оқушылардың сезіміне және олардың зейінділігіне, атрибуты мен мақсаттарына байланысты

[4]. Зерттеушілер мен оқытушылар мотивацияның оқыту мен оқудың барлық аспектілерін қамтитын маңызды сапалық көрсеткіш екенін көбірек мойындайды. Мотивация ұғымы қозғалыс күшін, оның бағыты мен қарқындылығын, табандылығы мен мінез-құлық сапасын, әсіресе белгілі бір мақсаттарды орындауға бағытталғанды түсіндіру үшін қолданылады [5, 6].

Мотивация теорияларының көпшілігі мотивацияны континуум бойынша өте төмен деңгейден өте жоғары деңгейге дейін өзгертін бір өлшемді құбылыс ретінде анықтайды. Мысалы, оқушы үй тапсырмасын орындауға ынталы болуы мүмкін, өйткені ол қызығушылық пен зейінді, бірақ сонымен бірге мұғалімнің мақтауын немесе мақұлдауын алғысы келеді. Тақырып бойынша оқу мотивациясымен байланысты ғылыми зерттеулер проблемалық тенденцияны көрсетеді: мотивация оқу үдерісінде, әсіресе оқушыны бір оқу сатысынан екіншісіне ауыстыру кезінде біртіндеп төмендейді (мысалы: балабақшадан мектепке ауысу, немесе бастауыштан орта мектепке). Мотивацияланған оқыту аясындағы мектептің ықпалы туралы зерттеу нәтижелері оқудан қорқатын, сондай-ақ қайта еске түсіру, есте сақтау қабілеттерінде кінәрат бар оқушылар және мектепте тәртіпке бағынғысы келмейтін балалардың көптігін көрсетеді [7]. Осы жұмыс барысында бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген мотивациясының әртүрлі сипаттары қарастырылды. Оқушылар оқыту процесінің белгілі бір міндеттерін мотивациялау ретінде түсіне ме, жалпы ынталандыратын немесе мотивациялайтын әрекеттер оқыту үдерісінде бар ма? деген сұрақ өте маңызды болды. Осы негізде зерттеу жұмысында әлеуметтік-когнитивтік оқыту теориясына негізделген оқу мотивациясының моделін пайдаландық. Модельдің авторы - Пинтрич [8]. Оның тұжырымдамасы мектептегі нақты жағдайларды сараптаудан туған және оқушылардың мектептегі оқуға деген көзқарасына, олардың рөлдері мен мектеп жетістіктеріне байланысты мақсаттарына бағытталған [9]: 2). Тұжырымдама оқу жетістіктерінің ең танымал зерттеу мотивтерінен алынған бес әлеуметтік-когнитивтік құрылымнан тұрады: өзіндік тиімділікті қабылдау және құзыреттілік сенімі; адаптивті атрибуция және бақылау қабілетіне сенімділік; мүдделер мен ішкі мотивация, оқу және әлеуметтік мақсаттар. Шунк және т.б. көптеген зерттеулерді талдай келе, оқу мотивациясына әсер ететін оқытудағы факторларды жүйелеуді жасады [10, 11, 12, 13]

### **Негізгі бөлім**

Бұл зерттеу жұмысының мақсаты бастауыш мектептегі оқыту үрдісінде оқушылардың оқуға деген мотивациясын зерттеу, сонымен қатар оқыту үдерісінің жекелеген элементтерінің оқушылардың мотивациясына мотивациялық әсерін бағалау болып табылады.

Белгіленген мақсат негізінде келесі зерттеу міндеттері анықталды:

1. Бастауыш сынып жасындағы оқушылардың танымдық мотивацияның мәнін ашу.
2. Қосымша білім беру ұйымдарындағы кіші бастауыш сынып оқушыларының танымдық мотивациясын қалыптастыру ерекшеліктерін анықтау.
3. Қосымша білім беру ұйымдарындағы бастауыш сынып оқушыларының танымдық мотивациясын қалыптастырудың педагогикалық шарттарын әзірлеу.
4. Әзірленген педагогикалық шарттарды қосымша білім беру мекемелерінің қызмет тәжірибесіне енгізу.

Зерттеудің проблемасына, мақсаттары мен міндеттеріне қатысты келесі айнымалылар таңдалды: оқыту үдерісінің белгілі бір сипаттамаларының оқу мотивациясына әсерін оқушылардың бағалауы; оқу мотивациясының сипаттамалары; және сынып, мектептегі жалпы жетістіктер және оқушылардың жынысы.

Орташа күнкөріс деңгейіндегі мектептер немесе зерттеу үлгісін таңдалды. Зерттеуге бастауыш сыныптың оқушылары кіреді. Барлығы 80 оқушы қатысты. Қатысушылар бастауыш сыныптың бірінші және төртінші сыныптары аралығындағы рандомды түрдегі қосымша сабаққа қатысатын оқушылары болды. Зерттеуді жүзеге асыру барысында оқушыларға ағымдағы оқу жылының бірінші жартыжылдығындағы мектептегі жетістіктері туралы ақпарат ата-аналарынан сұралып, қосымшаға келген сәтінде бақылау тесті алынды. Зерттеу оқу жылының екінші тоқсанының басында басталып, алты тоқсан бойы жүргізілді.

### **Талқылау**

Бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген ынтасы жартылай болады деп болжадық. Зерттеу нәтижелері бұл гипотезаны растады. Нәтижелер оқушылардың өз мақсаттарына қол жеткізуге болатынына сенімі болса, оқушылардың құзыреттіліктерді өзін-өзі қабылдау деңгейі жоғары, яғни тапсырмаларды орындауға қажетті қабілеттер мен құзыреттерді жоғары бағаланады деген қорытындыға келеді. Олар сондай-ақ өзін-өзі анықтауды, яғни қызықты және маңызды әрекеттерді орындау кезінде еркіндік сезімін жоғары бағалайды. Өзін-өзі бағалау, яғни оқушылардың өз қасиеттеріне деген көзқарасы ең аз бағаланады, жалпы ұпай санының жартысынан сәл жоғары.

Нәтижелер оқу жетістіктерін бағалаудың жоғары деңгейін көрсетеді. Оқу мақсаттарына келетін болсақ, оқушылар үшін өнімділік мақсаттарынан гөрі меңгеру мақсаттары маңыздырақ. Оқушылар үшін оқу мақсаттарынан басқа әлеуметтік жағдаяттар да маңызды. Әрбір кіші шкаланың нәтижелерін қоссақ, біз жетістік мотивациясының өлшемін аламыз. Бастапқы қосымша оқу орнына келген сәттегі деректер оқушылардың орташа ұпай жинағанын көрсетеді, сондықтан олардың оқуға және мақсаттарға жетуге жартылай ынталы екендігі туралы қорытынды жасауға болады. Сипаттамалық деректерді талдау арқылы біз оқушылардың оқуға деген ынтасының әлеуметтік жағдайы, жасы және мектептегі жетістіктерінің қосымша оқу орнына келген сәттен (алғашқы сынақ нәтижесі) және тоқсан сайынғы үлгерімін салыстыру арқылы анықтадық. Нәтижелер барлық оқыту стратегиялары бірдей мотивация бермейтінін көрсетеді. Оқушылардың үлкен пайызы белгілі бір оқыту стратегияларына немқұрайлы қарайды. Оқушылардың табысқа деген зейінін дамыту қажет. Нәтижелер оқудағы жетістіктердің оқушылардың қабылдау деңгейі және орта факторларының әсерінен біртіндеп жоғарылайтынын көрсетеді.

### **Қорытынды**

Тәжірибелік педагогикалық салдарлар оқушылардың мотивациясын ынталандыратын оқыту үдерісін ұйымдастыру режимдері туралы маңызды білімді және оқушылармен оң мотивация сенімдерін ынталандырудың жаңа стратегияларын қамтиды. Сондай-ақ, бұл зерттеу мұғалімдердің оқушыларды ынталандыратын оқыту үдерісін құрудағы рөлі туралы маңызды ойларын бастады. Мұнда ашылған зерттеудің белгілі бір шектеулері бар. Біз өзін-өзі есеп беру әдісін қолдандық және мұндай өзіндік есеп беру арқылы алынған деректер оның сенімділігі мен негізділігі тұрғысынан жиі сынға ұшырайды. Жетіспеушілік ішінара қатысушылардың өздерінен, олардың өз мотивтерін бағалау, өз мінез-құлқының себептері мен себептерін түсіну қабілетінен туындауы мүмкін. Мотивтер үнемі өзгеріп отыратындықтан, деректердің мерзімі де күмән тудырады.

Оқыту процесінде оқушылармен бірге оқуға мотивацияның айқын дәлелденген маңыздылығына келетін болсақ, бұл тұжырымдамаға байланысты біздің білім беру тәжірибемізге практикалық әсер ететін маңызды зерттеу өрісін ашатыны анық. Одан әрі зерттеуге арналған кейбір идеялар мұнда суреттелген зерттеу жұмысының нәтижелерінен туындайды. Оқушылардың оқуға деген ынтасын одан әрі зерттеу мұғалімдер мен оқушылар жалпы оқыту үдерісіндегі ең тиімді деп бағалайтын және мұғалімдер жұмысының әртүрлі аспектілерімен байланысты мұғалімдердің басқа практикалық әрекеттерін анықтауға және басқа практикалық әрекеттерге бағытталуы мүмкін; және әр түрлі білім беру және тәрбие мақсаттарымен байланысты. Мұнда оқыту процесінің маңызды сипаттамалары қарастырылмаған және бұрынғы зерттеу жұмыстары олардың оқушылардың оқуға деген ынтасына әсерін растайды: мұғалім мен оқушының әлеуметтік өзара әрекеттесуі және сыныпты басқарудағы мұғалім стилі.

Топтық жұмыстан күтілетін нәтижелерді қамтамасыз ету үшін мұғалімдердің іске асыруға дағдыланғаны және белгілі бір құзыреттіліктерге дайын болуы маңызды. Мұғалімдер әртүрлі жұмыс түрлерін қолданып, оны оқыту контекстіне сәйкес қолдануы қажет. Оқушылар үшін тәуелсіз болу және ынтымақтастық пен бәсекеге түсуді білу маңызды. Өзін-өзі тиімді бағалайтын оқушылар жеткілікті күш-жігерді, энергияны және күшті жұмсайды немесе олар

жетістік пен сәттілікке әкелетін сәйкес мінез-құлықты таңдауға тырысады. Өзін-өзі тиімді деп санайтын оқушылар тіпті тырыспайды; олар елеусіз күш жұмсайды немесе бірден бас тартады, нәтижесінде сәтсіздікке ұшырайды және өздерінің тиімсіздігіне сенімдірек болады.

Мұғалімдердің оқушылардың өз мінез-құлқы мен қабілеттері туралы пікіріне атрибутивтік теріс пікірдің рөлін түсінуі маңызды. Сонымен қатар атрибуцияның әртүрлі түрлері мен оның қалыптасу жолдарын білу Бастауыш сынып оқушыларына шынайы атрибуцияларды қалыптастыруға көмектесу үшін ақпаратты басқаруға көмектеседі. Бұл мағынада мұғалімдер Бастауыш сынып оқушыларына жеткілікті қабілеттілік пен ақылға қонымды күш-жігерді біріктіре отырып, олардың жетістіктерін қалай көрсету керектігін үйренуге көмектесуі керек; және ақпараттың (уақытша) жетіспеуі немесе әрекет ету стратегиялары (немесе бұл жағдайда күш-жігердің жеткіліксіздігі); оқушыларды олардың сәтсіздіктері қабілеттердің өзгермейтін шектеулерінің салдары деген қорытындыға әкелмеу; табысқа жатқызу тікелей айтылмай, тұспалдануы керек, ал жеке тұлғаның сәтсіздіктері туралы тек жеке талқылау керек.

Әрқайсысы оқушының барлық жеке мүмкіндіктеріне белсенді түрде жауап беріп, жеке оқушыға бейімделген мақсаттарды, тапсырмаларды, әдістер мен құралдарды бақылау, жоспарлау және жүзеге асырудың үздіксіз циклі арқылы оқытуды дамытуы керек. Маңыздысы - олардың қабілеттеріндегі, жеке қасиеттеріндегі, дағдылары мен тәжірибесіндегі, мүдделері, амбициялары, сондай-ақ бүкіл әлеуметтік контекстен туындайтын айырмашылықтар туралы сезімді қалыптастыру. Осылайша мұғалім оқушыларды оқуға итермелеп, ынталандырып, қысқа мерзімді мақсаттарға жетуге, сонымен қатар өмір бойы білім алуға көмектесе алады.

#### **Қолданылған әдебиеттер тізімі:**

1. Березина В.А. Ресейлік білім беру жүйесінде балаларға қосымша білім беруді дамыту: Оқу-әдістемелік құрал. Мәскеу: Мәдениеттер диалогы, 2007. 512 б.
2. Қ.З.Сансызбаева, Ғ.А.Сеткереева – Ақтөбе: «Өрлеу» БАҰО АҚ Ф Ақтөбе облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институтының баспа бөлімі, 2019. -52б.
3. Сущенко Т.А. Мектептен тыс мекемелердегі оқу үрдісін ұйымдастыру: оқу құралы. 2-ші басылым, түзетілген және толықтырылған. СПб: Лань, 2008. 187 б.
4. Brofi Dž. ( 2015). Kako motivisati učenike da uče [How to motivate students to learn]. Clio: Beograd.
5. Pajares, F. (2008). Motivational role of self-efficacy beliefs in self-regulated learning. In: D. H. Schunk, & B. J. Zimmerman (Eds.): Motivation and self-regulated learning. Theory, research and applications (pp. 111-141). New York, NY: Lawrence Erlbaum Associates.
6. Martin, A. (2008). Enhancing student motivation and engagement: The effects of a multidimensional intervention. Contemporary Educational Psychology, 33, 239-269.
7. Suzić, N. (2006). Mjerenje motivacije [Measurement of motivation]. Naša škola, 3-4, 88-121.
8. Pintrich, P. R (2003). A motivational science perspective on the role of student motivation in learning and teaching contexts. Journal of Educational Psychology, 95(4), 667-686.
9. Suzić, N. (2005). Motivacija za akademsko postignuće [Motivation for academic achievement]. Podgorica: Vaspitanje i obrazovanje, 3, 59-74
10. Morgan, G. (2006). Images of organization (Chapter 4). Thousand Oaks: Sage Publications.
11. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. American psychologist, 55(1), 68.
12. Schunk, D. H., Pintrich, P. R., & Meece, J. L. (2013). Motivation in education: Theory, research, and applications (4rd ed.). New Jersey: Pearson Education Inc.
13. Simon and Shuster. Johnson, D., & Johnson, R. (2010). Cooperative Learning Institute & Interaction Book Company. Retrieved 12 August 2017 from [http://www.co-operation.org/?page\\_id=65](http://www.co-operation.org/?page_id=65).